

PIESE ROMANE DE BRONZ DIN COLECȚIILE MUZEULUI BRUKENTHAL

Viața intimă a romanilor a constituit subiectul a numeroase studii în străinătate¹. Nu același lucru se poate afirma despre tratarea acestui subiect în cadrul provinciei romane Dacia. Sunt probabil două motive care au dus la această situație: primul ar fi legat de existența a foarte puține piese reprezentative (epigrafice, reprezentări artistice, votive și altele); al doilea motiv consta în faptul că deși puține aceste piese nu au fost publicate din diverse motive, mai mult sau mai puțin întemeiate (motive sentimentale, teama de falsuri, etc.)².

Subiectul studiului de față îl constituie analiza a două piese de factură erotică provenind din colecțiile vechi ale Muzeului Brukenthal. Aceste piese au fost achiziționate în secolul al XIX-lea de membrii asociației culturale "Siebenburgischer Verein für Naturwissenschaften zu Hermanstadt" și au ca loc de proveniență anticul oraș roman Apulum³.

Prima piesă este reprezentată de un phallus din bronz cu următoarele dimensiuni: lungimea totală 3 cm, diametrul la bază de 0,9 cm, diametrul la vârf de 0,5 cm. (fig. 1). La bază se observă ușor prezența testiculelor iar în parte de jos a obiectului se remarcă existența a două excrescențe. Ar fi interesant de analizat dacă aceste excrescențe sunt simplu decor sau el ar putea reprezenta efectul fiziologic al unei boli.



O altă problemă ce trebuie clarificată în legătură cu acest obiect ar fi cea a funcționalității sale. El ar fi putut reprezenta fie un gen de talisman pe care l-a purtat un anume personaj ce a suferit de o boală sau ar fi avut disfuncționalității de fertilitate, fie probabil a fost donat ca ofrandă într-un templu drept mulțumire pentru o vindecare sau pentru dobândirea și menținerea fertilității⁴.

Analogii pentru acest gen de piese pot fi găsite tot la Apulum unde există un obiect din bronz asemănător dar și o

Fig. 1

¹ Schefold 1972, p. 12 sqq.; Kiefer, 1956, p.27 sqq; Deneauve 1968, p. 54.

² Borza 1942/1945, p.372-373; Crișan 1970, p. 489-497; Sonoc-Rodean 2000, p.379-396.

³ Schneider-Stamp 1980, p. 37.

⁴ Crișan 1970, p. 495.

coloană phallică⁵. Nu putem să ne pronunțăm acum care a fost importanța și rolul cultelor phallice în Dacia Romană însă existența lor nu poate fi pusă la îndoială în acest areal geografic.

Culte phallice erau larg răspândite în toată lumea antică. Phallusul era simbolul puterii generatoare, izvor și canal al seminței, în calitatea ei de principiu activ. Reprezentarea lui nu este neapărat erotică sau ezoterică, ea poate însemna adesea puterea de creație venerată în diferite religii. De multe ori el este redat asemenea unei coloane ce este temelia și totodată locul de echilibru între Cer și Pământ⁶.

De cele mai multe ori phallusul este considerat al șaptelea membru al omului: este centru în jurul căruia se ramifică brațele, picioarele, coloana vertebrală. Partenerul său, al optulea membru, îl înfruntă și ca urmare el îi comunică sămânța. Acest membru este considerat, factor de echilibru pe planul structurilor omului și al ordinii lumii. Astfel el este legat de a șaptea zi a săptămânii și creației, zi de odihnă, având rol de a susține și echilibra lumea⁷.

Din punct de vedere al conservării piesa este bine păstrată și prezintă pe una din părți o patină nobilă. Asupra ei s-au făcut investigații care au distrus în parte această patină.

A doua piesă adusă în discuție este un plăcuță-medalion din tablă de bronz de formă ovală cu următoarele dimensiuni: diametrul mare 2,8 cm, diametrul mic 2,1 cm și grosimea de 0,1 cm (fig. 2).



Fig. 2

Pe această plăcuță este redată o scenă erotică al cărei protagoniști sunt Eros (Amor) și Psyche. Personajul feminin se sprijină cu ambele mâini pe o colonetă (mai puțin probabilă este prezența unui altar având în vedere modul de redare), piciorul stâng este întins spre înapoi într-un unghi mic iar cel drept este ușor flexat și atinge pământul cu degetele, iar pe cap poartă o panglică (nu este exclusă prezența unei cununi de laur).

Personajul masculin identificat cu Eros (Amor) este redat cu aripi și tolba cu săgeți, atribute specifice acestei zeități, și are ambele picioare ușor flexate iar ambele brațe sunt petrecute pe sub sâni personajului feminin. Pe

⁵ Diaconescu 1998.

⁶ Chevalier-Gheerbrant 1994/2, p. 36.

⁷ Chevalier-Gheerbrant 1994/2, p. 37.

cap poartă o cunună de lauri. Scena erotică este încadrată de un chenar.

Starea de conservare a piesei este bună dar se poate observa că în vechime ea a suferit o îndoire ce a dus la apariția unor rupturi în anumite zone.

Analogii pentru acest gen de piese nu cunoaștem încă în Dacia dar reprezentarea scenică nu este unică ea fiind întâlnită și în alte provincii romane pe diverse obiecte⁸.

Putem spune ca în această reprezentare nu este redat decât veșnicul conflict între suflet și iubire ilustrat de drama mitică a lui Eros și Psyche. Psyche, o fată ce le întrece pe toate celelalte în frumusețe, nu-și poate găsi un logodnic: ea sperie prin chiar perfecțiunea ei. Părinții ei disperați consultă oracolul, care le răspunde astfel: fata trebuie gătită pentru nuntă și lăsată pe o stâncă, pe vârful unui munte, unde va veni un monstru să o ia în căsătorie. Fata este condusă cu un alai funebru la locul desemnat și rămâne acolo singură. O adiere e vânt o răpește și o poartă în văzduh până pe fundul unei văi adânci, într-un palat minunat, unde niște glasuri se pun în slujba ei, ca niște sclavi. Seara ea simte o prezență dar nu știe cine este. Este soțul despre care a vorbit oracolul; el nu-i spune cine este dar o avertizează că, dacă îl va vedea, îl va pierde pentru totdeauna. Trece astfel mult timp. La un moment dat i se face dor de rudele ei și cere permisiunea de a le vizita câteva zile. Dorința îi este îndeplinită. Acasă surorile ei, pizmașe, îi trezesc neîncrederea și reînțoarsă la palat, la lumina unei lămpi, într-o seară își privește soțul, care se dovedește a fi un tânăr frumos. Muștrată de propria conștiință ea plânge și o lacrimă de-a ei cade pe trupul lui Eros, care se trezește brusc și fuge. De aici încolo pentru Psyche încep nenorocirile. Afrodita, mama lui Eros, o va pune la munci din ce în ce mai grele, spre a o chinui. Dar, așa cum ea nu-l poate uita pe Eros, nici el nu o poate uita și cere de la Zeus dreptul de o lua în căsătorie, pe care îl și obține. În cele din urmă Afrodita și Psyche se împacă⁹.

Mitul acesta are o simbolistică largă. Eros simbolizează iubire și în special dorința. Psyche întruchipează sufletul, ispitit să cunoască iubirea. Rudele fetei reprezintă rațiunea, care pune la cale piedicile necesare. Palatul condensează imaginile luxului, plămuirea viselor. Noaptea, interdicția de a-l privi pe cel iubit, senzația unei prezențe reprezintă capitularea spiritului și conștiinței în fața dorinței și imaginației, abandonul necondiționat față de celălalt. Întoarcerea la rude reprezintă o deșeptare a rațiunii ce duce la îndoiala și curiozitate. Lampa (torța) pe care o folosește Psyche este lumina pălpâitoare a unui spirit ce șovăie să încalce regula și să perceapă realitatea. În fața trupului minunat al soțului, sufletul se descoperă cu ceea ce este rău în el. Descoperită, iubirea fuge.

⁸ Schefold 1972, p. 22.; Kiefer, 1956, p. 49; Deneauve 1968, p. 56.

⁹ Chevalier-Gheerbrant 1994/2, p. 23.

Luminată de iubire dar deprimată, Psyche, are puterea de a lupta cu Afrodita, care este invidioasă pe ea, atât ca femeie, pentru frumusețea ei, cât și ca mamă, fiind vorba de fiul ei. Sufletul în încercările la care este supus cunoaște spaimele Infernului, dar Persephona îi dăruiește o sticlă cu elixirul tinereții, principiul reînnoirii după ispășire. Psyche este trezită de o săgeată trasă de Eros care o căuta disperat pretutindeni. Având acceptul lui Zeus, de acesta dată, unirea dintre Eros și Psyche se va realiza acum nu numai la nivel senzual ci și după Spirit. Prin divinizarea iubirii, Psyche și Afrodita, cele două ipostaze ale sufletului – dorința și conștiința se împacă. Eros nu mai este văzut ca un monstru ci este cel care integrează iubirea în viață. Psyche se suprapune astfel viziunii sublime a iubirii fizice; ea devine soția lui Eros: sufletul își recapătă capacitatea de unire¹⁰.

Interesat de prezentat ar fi genealogia lui Eros. În mitologia orfică, la originea lumii stau Bezna și Vidul. Bezna zămislește un ou, din care iese Eros, Iubirea, iar cele două jumătăți ale găoacei sparte vor alcătui Cerul și Pământul. Cel mai adesea Eros apare ca fiu al Afroditei Pandenos, zeița dorinței brutale, sau al Afroditei Urania, zeița a iubirilor eterate. În sens simbolic, el mai poate fi născut din unirea lui Poros (Expedientul) cu Penia (Sărăcia) deoarece este veșnic insatisfăcut, plin de viclenie și în permanentă mișcare¹¹.

De cele mai multe ori, este reprezentat ca un copil sau ca un tânăr înaripat, gol, căci întruchiează o dorință ce nu are nevoie de mijlocire și nici nu se poate ascunde. Atributele sale sunt de obicei: arcul cu tolba plină de săgeți, globul pământesc, ce sugerează puterea sa universală, ochii legați, semn al iubirii oarbe, torța, semn al trăirilor intense¹².

Prezența în cadrul reprezentării a unui altar sau o *colona* are valențe sacre deosebite. Altarul este cel spre care converg toate gesturile liturgice, el reprezentând sacrul, reproducerea templului în miniatură. Altarul este locul unde sacrul se concentrează cu cea mai mare intensitate. Pe el se săvârșește jertfa, sacrificiul fapt ce îi conferă simbol de legătura directă cu divinitatea, de centru al lumii. Altarul simbolizează locul și clipa în care o ființă devine sacră, sau care îndeplinește o operațiune sacră¹³.

Dacă reprezentarea ar reda o *colona*, trebuie menționat că și acest element arhitectonic esențial are valențe spirituale.

Coloanele reprezintă axa construcției, afectarea sau înlăturarea uneia dintr-un edificiu ar însemna prăbușirea acestuia fie că este vorba de o construcție materială sau spirituală. Coloanele de obicei indică o limită de protecție ce nu

¹⁰ Chevalier-Gheerbrant 1994/2, p. 23-24.

¹¹ Chevalier-Gheerbrant 1994/2, p. 22.

¹² Chevalier-Gheerbrant 1994/1, p. 22.

¹³ Chevalier-Gheerbrant 1994/1, p. 90.

trebuie depășită de om, deoarece dincolo de ea zeul nu-și mai exercită puterea. Ele marchează trecerea de la o lume la alta. Uneori coloanele fac legătura între Pământ și Cer, simbolizând hierogamia primară ce a dus la apariția Vieții. Coloanele sunt și reprezentări ale punților de legătură între divinitate și om. Ele sunt centru al lumii și susținătoare ale universului ceresc¹⁴.

Ca o scurtă concluzie putem enunța ca reprezentarea unirii lui Eros cu Psyche nu este altceva decât redarea unei uniri sacre, rodul unei voințe divine, în scop de a menține fertilitate, nașterea vegetației și altele.

Ne exprimăm însă îndoiala în ceea ce privește originea romană a acestei piese, datorită materialului din care este făcută, tablă de bronz foarte subțire, material rar întâlnit în cadrul Imperiului Roman. În acest sens credem că piesa ar putea reprezenta foarte bine un fals modern. Nu avem însă suficiente argumente pentru a avea această certitudine. Bronzurile romane, mai ales cele figurative sau miniaturale au fost cu predilecție falsificate, cerute fiind ca "obiecte decorative". Multe dintre ele erau destinate în mod intenționat colecționarilor cu disponibilități financiare și deci erau executate cu toată grija pentru respectarea "criteriilor" de autenticitate¹⁵.

Ce ar trebui remarcat este faptul că în viitor s-ar impune realizarea unui studiu vast ce să cuprindă toate piesele de acest gen din provincia Dacia, fapt ce ar duce la clarificarea a numeroase aspecte legate de viața intimă a populației din acest teritoriu.

NICOLAE RODEAN

Abrevieri bibliografice

- | | |
|-----------------------------|---|
| Borza 1942/1945 | - Alexandru Borza, <i>O plachetă erotică aflată la Apulum</i> , în <i>Apulum</i> , II, 1942-1945, p. 372sq. |
| Chevalier-Gheerbrant 1994/1 | - Jean Chevalier-Alain Gheerbrant, <i>Dicționar de simboluri</i> , București, 1994, vol I, lit. A-D. |
| Chevalier-Gheerbrant 1994/2 | - Jean Chevalier-Alain Gheerbrant, <i>Dicționar de simboluri</i> , București, 1994, vol I, lit. E-O. |
| Chevalier-Gheerbrant 1994/3 | - Jean Chevalier - Alain Gheerbrant, <i>Dicționar de simboluri</i> , București, 1994, vol III, lit. P-Z. |
| Crișan 1970 | - Emil Crișan, <i>Ex-voto-uri anatomice de la Veii în Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei</i> , în <i>AMN</i> , VII, 1970, p. 489-497 |
| Deneauve 1968 | - <i>Lampes des Charthages</i> , Paris, 1968. |
| Diaconescu 1998 | - Informația este preluată de la conf. univ. dr. Al. Diaconescu care avea în pregătire un studiu cu această temă. Ambele piese de la Apulum au rămas nepublicate. |

¹⁴ Chevalier-Gheerbrant 1994/1, p. 351 sqq.

¹⁵ ECR 1982, p. 309.

-
- ECR 1982 - *Enciclopedia Civilizației Romane*, București, 1982.
Kiefer 1956 - Oswald Kiefer, *Sexual Life in ancient Rome*, London, 1956.
Scheffold 1972 - Karl Scheffold, *Le peintures pompeïennes*, Paris, 1972.
Schneider-Stamp 1980 - E. Schneider - H.M. Stamp, *Societatea ardeleană de Științele Naturale în cei 100 de ani de existență*, în *Studii și comunicări MBK, Științele Naturale*, 15, 1980, p. 37-67 și următoarele articole.
Sonoc-Rodean 2000 - Alexandru Sonoc – Nicolae Rodean, *Noi considerații asupra unei plachete cu motive erotice dintr-un mormânt de la Apulum*, în *Apulum*, XXXVII/1, 2000, p. 379-396.

* Notă – O traducere în limba franceză a acestui material urmează să vadă lumina tiparului în Canada, la Montreal.